

Miklušova väznica – príprava a realizácia súťaže návrhov na novú expozíciu

Súťažné zadanie

Východoslovenské múzeum v Košiciach vyhlasuje architektonickú súťaž návrhov:

Miklušova väznica v Košiciach - Príprava a realizácia súťaže návrhov na novú expozíciu

Súťažné zadanie

1. Východiská a ciele	4
2. Širšie vzťahy	6
3. Opis objektu	7
4. História objektu	9
5. Požiadavky na súťažný návrh	13

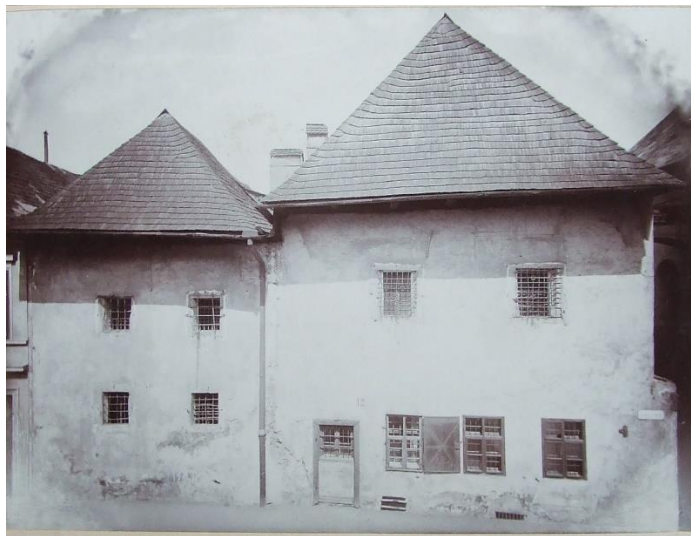
1. Východiská a ciele

Nová expozícia v Miklušovej väznici má za cieľ čo v najväčšej miere prinavrátiť charakter a atmosféru objektu, ako mestskej väznice. Doterajšie expozície - ako expozície dejín mesta- viac či menej potlačovali inštaláciu pamiatok s tematikou väzenstva, respektíve táto téma tvorila iba jednu časť z expozície. Našou snahou je pripraviť a vybudovať novú atraktívnu - špecifickú expozíciu mestskej väznice, s predmetmi tematicky spätými s dejinami a pamiatkami objektu. Zámerom je poukázať aj na funkcie a pôsobenie mestskej rady na čele richtárom a mestských zamestnancov najmä v trestnoprávnej oblasti (kat, súdny sluha - žalárnik, pomocníci súdneho sluhu, mestská ostraha – drábi, prokurátor v súkromných sporoch, trhový sudca) ale aj iných mestských zamestnancov a úradníkov mesta - mestský trubač, štvrtinová - fertálnická páni, ktorí okrem iných povinností (napr. obrana) zodpovedali za koordináciu pri likvidovaní požiarov v meste. Všetky autentické architektonické prvky nájdené v rámci výskumu chceme zachovať a zvýrazniť s príslušným komentárom/popisom zrozumiteľným pre návštevníka.

Ciele súťaže:

- Modernými technológiami a vizualizáciou sprístupniť históriu mesta odbornej, širokej laickej verejnosti a turistom. Predpokladá sa využitie monitorov, kde by mali byť prezentované jednak archívne pramene, napr. súpisy väzňov, jednak krátke scény zo súdneho procesu nahrané profesionálnymi hercami v dobových kostýmoch podľa konkrétnych prípadov. Tieto technológie by mali návštevníka priamo voviesť do problematiky a stali by sa tak akoby divákmi súdneho procesu. Využitie zvukovej stopy pri prezentácii niektorých prípadov, textu prísahy, prosebného listu mestskej rade a pod.
- Prachotesnými vitrínami, zatemnením a bezpečným úsporným osvetlením zabezpečiť ochranu zbierkových predmetov v najvyššej možnej miere

- Zdravotne znevýhodneným návštevníkom zabezpečiť v čo najväčšej možnej miere prehliadku expozície využitím moderných technických riešení

Miklušova väznica na fotografii zo začiatku 20. storočia.

2. Širšie vzt'ahy

Miklušova väznica v Košiciach ako jedna z expozícií Východoslovenského múzea v Košiciach je situovaná vo východnej časti historického centra mesta Košice na ulici Pri Miklušovej väznici v radovej zástavbe historických meštianskych domov. Je pohodlne dostupná z Hlavnej ulice mesta a takisto zo Železničnej stanice v Košiciach.

3. Opis objektu

Miklušova väznica si zachovala pôvodnú pôdorysnú dispozíciu a dokumentuje autentické väzenské zariadenie zo 17.-19.storočia. Objekt má 3 podlažia.

Podzemné podlažie východnej časti objektu pozostáva z pôvodnej mučiarnie a miestností pre odsúdených. V stenách mučiarnie sú vložené drevené kladky, ktoré boli súčasťami mučiacich zariadení. V západnej časti podzemného podlažia, pred rekonštrukciou zasypaného, bol objavený sklad - smetisko s odpadom keramiky a kanál- tzv. tajná chodba, smerujúci popod ulicu do niekdajšej priekopy vnútorného pásma opevnenia.

V prvom nadzemnom podlaží objektu sa nachádzala miestnosť pre dozorcov väznice, väzenská kuchyňa so zamrežovaným otvorom v podlahe a cely s pôvodnými omietkami s vyrytými škrabancami - nápismi, kresbami a menami väzňov. Tzv. malá cela – samotka v západnej časti objektu má na východnej stene gotický portál, ktorý bol bočným vstupom do niekdajšieho východného meštianskeho domu a ktorý bol opatrený zasúvaciou kladou a masívnymi drevenými dverami. Z podlažia vedie murované schodisko na druhé nadzemné podlažie, pod ním sa nachádza schodisko smerujúce do podzemného podlažia.

V druhom nadzemnom podlaží sú cely väzňov s liatinovými pecami zo 17.-18.storočia. V jednej z nich je na stene kresba drába, ktorá vraj znázorňuje podobu krutého kata Miklušá. Liatinové kachle a dvere z ciel s kovanými zámkami a pántmi pochádzajú z pôvodného väzenského zariadenia. V stene na chodbe pri dverách vedúcich na pavlač je dodatočne zamurovaný kamenný erb mesta, pochádzajúci z vonkajšej hornej mestskej brány.

Vyobrazenie väzenskej kuchyne z prvej expozície z roku 1942.

Východná spoločná mužská cela na prvom nadzemnom podlaží. Súčasný stav.

4. História objektu

Miklušova väznica v Košiciach vznikla začiatkom 17.storočia zlúčením dvoch neskorogotických meštianskych domov z 15.-16.storočia nachádzajúcich sa na konci Büttlasse (Väzenskej ulice), pri zamurovanej mestskej bráne rovnakého mena (Büttlthor). Prvá zmienka o jej existencii pochádza spreď roka 1618. V rokoch 1603-4, keď cisárski komisári spracovali Relation- hlásenie o stave mesta a jeho opevnenia na príkaz arcivojvodu Mateja , oba domy patrili ešte košickým mešťanom. Väčší, východný dom obýval Matej Roddan, západný dom patrilo stolárovi Jurajovi Reichentallerovi. Podľa záznamu cisárskych komisárov stolárov dom sa zrútil pri požiarí (1601) a preto zrejme nemal ani vyrubenú daň. K spojeniu domov, podľa týchto údajov došlo zrejme až pri, resp. po zriadení väznice.

Obidva meštianske domy ešte predtým prešli zložitým stavebným vývojom. Predpokladá sa, že východný dom bol starší a vznikol azda už v druhej polovici 13. storočia, v časoch keď mesto ešte nemalo opevnenie. Uvažovalo sa tiež o tom, že na západnej strane mal malú vežu, ktorá zaberala časť parcely západného domu. Západný dom vznikol zastavaním parcely v 14.storočí.

Východný dom napriek neskorším prestavbám si zachoval z časti ešte zreteľný gotický pôdorys.

V podzemnom podlaží tvoria dodnes nosnú stredovú priečku južnej časti domu pôvodné kamenné piliere z oblúkov, ktoré nesú tehlovú klenbu. Archeologický výskum na dvore Miklušovej väznice, realizovaný v roku 2006 a 2008 v spojitosti s obnovou Katovho bytu priniesol k histórii meštianskeho domu nové poznatky. V mieste šachty výtahu pre návštevníkov expozície sa podarilo odkryť časť jednoduchého, do zeme zahĺbeného objektu z konca 14 až 15. storočia, v zásype ktorého sa našlo množstvo väčších a menších fragmentov, ale aj celých dielov koženej obuvi, ktorú pravdepodobne šil neznámy šuster zrejme obyvateľ domu. Objekt, ako sa ukázalo spočíval z časti pod základmi neskoršieho dvorného krídla väznice, ktoré môžeme tak spoľahlivo datovať najskôr do 17.- 18.storočia. Jeho zánik možno dať zrejme do súvislosti s neskorogotickou prestavbou domu na konci 15.prípadne začiatku 16. storočia, pri ktorej dostal svoju charakteristickú fasádu s veľkými (ešte

neskorogotickými) oknami na druhom nadzemnom podlaží. Západný dom bol silno poznačený prestavbou domu na väznicu, ale aj na jeho prízemí možno ešte vidieť zvyšky staršieho (renesančného?) okna.

Po zriadení väznice veľké okná na východnom dome z časti zamurovali a okná zabezpečili kovanými mrežami. Okná na prízemí uzavierali ešte železné okenice. Pravdepodobne už vtedy zamurovali aj obidva vstupy do domov a v zamurovanom vchode do východného domu ponechali iba malé zamrežované okienko. Nový vstup do väznice zriadili cez dvor z Hrnčiarskej ulice, na ktorom postavili jednopodlažné dvorné krídlo a nad Hrnčiarskou ulicou, vtedy ešte bezmennou uličkou vedúcou popri hradbách, vybudovali byt pre mestského kata. V dvornom krídle väznice boli latríny, sklad a miestnosť, ktorá slúžila na odšívavenie väzňov. Reprezentačné miestnosti meštianskych domov v prízemí i na poschodí predelili priečkami a prebudovali na cely. V pivničných priestoroch východného domu zriadili mučiareň, ktorú používali na výsluchy obvinených, spojené s telesným mučením. Podzemné podlažie západného domu po jeho spojení s väznicou bolo zasypané stavebným odpadom.

Súpis občanov mesta z roku 1762 uvádza väznicu ako dom súdneho sluhu (praeconio civitatis) a pripomína, že na tom istom mieste je aj byt kata - iustitie executor. Veľkou prestavbou prešiel objekt v roku 1788 – vid'. Papáč, Richard. Miklušova väznica v Košiciach. Archívny výskum. In: Archívny almanach, roč. IV., 2021.

Chunertov plán mesta z roku 1807 ju nazýva mestskou väznicou a berecincom – „záchytkou“ (Städtische Arrest oder Berezinze). Miklušova väznica slúžila svojmu účelu až do začiatku 20.storočia, do roku 1911. V roku 1911 jej budovu mesto odovzdalo ministerstvu kultu a národnej osvety a to ju pridelo vtedajšiemu Hornouhorskému Rákócziho múzeu, ktoré ju používalo ako sklad zbierok. V tomto období bol objekt značne poškodený a uvažovalo sa aj o jeho zbúraní. Začiatkom štyridsiatych rokov 20.storočia bol objekt vyčistený a renovovaný. Dvorné krídlo Miklušovej väznice vtedy zbúrali. Pri zemných prácach vyčistili podzemné podlažie západného domu a prepojili ho s mučiarnou. V jednej z miestností, slúžiacej ako smetisko, pôvodne možno aj ako sklad, sa našlo obrovské množstvo úlomkov ale aj celých kusov kuchynskej keramiky, čo viedlo k mylnej domnienke, že sa tu mohla nachádzať hrnčiarska dielňa. Vtedy tu „objavili“ aj „tajnú chodbu“ – kanál smerujúci popod ulicu, napájajúci sa na kanál tiahnuci sa ulicou a ústiaci pôvodne do priekopy vnútorného pásma opevnenia. V roku 1942 tu bola otvorená prvá múzejná expozícia mapujúca dejiny mesta a súdnu prax v Košiciach, ktorá s určitými obmenami funguje dodnes.

Názov objektu sa donedávna odvodzoval od údajného kata Mikluša pôsobiaceho v meste za čias Františka II. Rákocziho. Dnes vieme, že to nie je pravda, takýto kat v meste nikdy nepôsobil, začiatkom 18. storočia bol mestským katom Antonín Marsalek /1702 – 1710/ a pomenovanie väznice ako Miklós , alebo Mikluš pochádza od Franza Miklóssyho /1815 – 1902/, ktorý bol v rokoch 1861 – 1889 správcom väznice. Obyvatelia mesta v tej dobe a aj v 1. polovici 20. storočia ľudovo objekt nazývali v maďarskej podobe ako „Miklós“, alebo slovenskej „Mikluš, Miklós“.

Miklušova väznica na Ottovom pláne z roku 1841 pod číslom 297.

Plán mestskej väznice súvisiaci s jej prestavbou z roku 1788.

5. Požiadavky na súťažný návrh

- A. Modernými technológiami a interaktívnymi prvkami 21. storočia sprístupniť návštevníkom zážitok z histórie väznenstva a súdnej praxe v meste Košice
- B. V pôdorysných schémach načrtnúť základnú filozofickú schému riešenia expozície v Miklušovej väznici
- C. Detailne a komplexne riešiť dva ťažiskové priestory:
 - m. č. 01.01. mučiareň
 - m. č. 1.05. väzenská kuchyňa

Uvedené priestory riešiť na podklade informácií vychádzajúcich z libreta expozície tak, aby ich základná filozofia bola s adekvátnymi obmenami aplikovateľná na ostatné priestory objektu

- D. V rámci uvedených priestorov do celkového návrhu zapracovať využitie originálnych zbierkových predmetov podľa toho, ako je ich využitie prezentované v librete expozície
- E. V schémach riešiť pohyb návštevníkov, umiestnenie interaktívnych a iných vizuálnych a audiovizuálnych prvkov a spôsob nasvetlenia
- F. V návrhu v rámci možností zabezpečiť mieru bezbariérovosti pre zdravotne znevýhodnených návštevníkov

Vypracoval: PhDr. Richard Papáč